

mestall

any XXIV
núm. 52
desembre 2022

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural

SUMARI

L'Associació

Lliurament del 20è Premi Mestall

La vida de les dones a pagès: una mirada al món femení durant el franquisme

Joan Platé Vergés: un maquí compromès amb la lluita per la llibertat

Connexions

Testimonis de mar. Un diàleg entre passat i present de la pesca a Catalunya

Patrimoni

Exposició «Remences, la lluita per la llibertat», al Museu Darder de Banyoles

Llibres

Gemma Tribó Traveria. La superació de la crisi agrària de finals del segle XX al Baix Llobregat (1860-1930)

Trobades

XXXIII Seminari d'Història Econòmica i Social. Canvi social sense grups socials?

Jornada. Conflicte i gènere en el món rural, segles XVIII-XX

Recerques

Jordi Marquès Ariño. La conquesta i la feudalització del Montsià a través de la documentació (segles XI-XIV)

Céline Mutos-Xicola. Dans l'ombre du démarrage industriel: Les manufactures des maisons de charité. L'Hospice de Géronne et la bonneterie de coton en Catalogne (1750-1830)

Dion Baillargeon Binimelis. Entre la coerció i la coordinació. La correspondència de la Junta de Comerç de Barcelona com a font per a l'estudi del canvi social (1760-1847)

Agenda

21è premi

mestall

2022-2023

L'Associació d'Història Rural

convoca el

21è premi Mestall

curs 2022 - 2023

A treballs de recerca de batxillerat realitzats per estudiants de Batxillerat i fets des de l'àmbit humanístic i social. Els treballs necessàriament han de tractar temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus aspectes: història, etnografia, paisatge, patrimoni, economia, població, emigracions, històries de vida, etc.

Dotació: 600 euros per als estudiants i un lot de llibres per al centre en el qual estudiïn.

Termini de presentació: 30 d'abril de 2023.

Informació i bases a la web:
www.ddgi.cat/historiarural/

Durant la dècada de 1990, a les universitats catalanes varen defensar-se un grapat de tesis que, vistes retrospectivament, tenien molts punts en comú, tot i no respondre a cap planificació col·lectiva, ni a cap directriu concreta. Totes es concentraven en un marc d'àmbit comarcal i pretenien reconstruir els canvis que s'havien produït en les estructures agràries durant la segona meitat del segle XIX i la primera meitat del segle XX. Amb accents i matisos diferents, i també amb cronologies variables i enfocaments diversos, intentaven confirmar l'existència d'un canvi estructural durant el període esmentat i donar-hi una explicació tot combinant les transformacions en l'activitat productiva, el comportament demogràfic, la distribució de la propietat de la terra i les relacions d'explotació expressades en els règims de tinença i les formes de contractació agrària. L'escala comarcal era, per les seves dimensions i per la disponibilitat de fonts, un marc adequat per intentar-ho. Conjuntament, també varen contribuir a posar en qüestió el relat d'un model de desenvolupament capitalista universal que, en l'àmbit agrari, hauria exigít concentració de la propietat i proletarització; i que, pocs anys abans, encara havia defensat Helena Estalella (1982) referint-se a les comarques gironines. Dins d'aquest conjunt de tesis, entre les quals podem trobar-hi la de Santi Ponce sobre la comarca d'Osona (1995), la de Josep Colomé sobre el Penedès (1997), o la de Ferran Estrada sobre el Pla d'Urgell (1995), hi té un lloc destacat la que Gemma Tribó va defensar l'any 1989.

El llibre que, trenta-dos anys després, ha editat el Centre d'Estudis del Baix Llobregat, és una versió posada al dia d'aquesta tesi. En el seu moment només havia circulat en forma mecanoscrita, tot i que els seus resultats varen anar publicant-se de forma fragmentària i parcial com a capítols d'obres col·lectives i en uns quants articles acadèmics (tres d'ells a *Estudis d'Història Agrària*). Atès que no es troba digitalitzada en el repositori de tesis de les universitats catalanes, em sembla de gran interès que el Centre d'Estudis del Baix Llobregat hagi tingut l'encert de publicar-la en una edició que, val la pena dir-ho, supera en qualitat l'original, tant per l'aparell gràfic que l'acompanya, com també perquè ha comportat un esforç de revisió i actualització important. L'essència, però, s'ha mantingut i, de fet, està molt ben sintetitzada en el títol i subtítol de la monografia.

L'eix sobre el qual pivota la trama és la crisi agrària de finals de segle XIX. De fet, cal parlar en plural, perquè són, en el cas del Baix Llobregat, almenys dues crisis sobreposades: la que afectà els cereals, com a conseqüència de la competència en el mercat internacional dels blats que estaven arribant des d'Amèrica i Austràlia; i la que afectà la viticultura, com a conseqüència de la plaga fil·loxèrica.

Tanmateix, el llibre no se centra en aquestes crisis, ni les descriu detalladament. En el cas dels cereals, és vagament un escenari de fons; en el cas de la vinya, hi ha una aproximació una mica més detallada, però també distant. El que es busca explicar és el canvi econòmic i social que, en la llarga durada, va experimentar el sector agrari comarcal i, sobretot, com aquest procés de transformació va ser una resposta de superació a les crisis finiseculars.

A diferència d'altres comarques catalanes, un dels fets determinants per al Baix Llobregat va ser la seva proximitat a Barcelona, que durant el període esmentat va multiplicar per quatre la seva població, de tal manera que superà el milió d'habitants. Tant el creixement urbà, que va engolir bona part de l'àrea d'horta i vinyet, com l'augment de la demanda alimentària varen proporcionar moltes oportunitats per al desenvolupament de l'agricultura intensiva. Els agricultors baixllobregatencs varen saber aprofitar-ho. L'altre fet determinant fou la disponibilitat d'aigua del rec gràcies a la construcció, primer, del canal de la Infanta (1819), a la riba esquerra del Llobregat; i, després, del canal de la Dreta (1885), a més de l'expansió de punts de captació d'aigua freàtica. En aquest marc, la sortida de les crisis agràries va passar pel desenvolupament d'una agricultura intensiva orientada cap a l'avitallament barceloní, però ben aviat també cap a l'exportació a Europa, la qual combinava horticultura i fruticultura en explotacions de petita i mitjana dimensió amb algunes grans explotacions a la zona deltaica especialitzades en la producció bovina de llet i carn.

Tribó posa l'accent en com aquesta reorientació productiva va anar acompanyada de transformacions en l'accés a la propietat de la terra. A partir dels amillaments, examina els canvis en la distribució de la propietat i constata que la crisi agrària no es va saldar amb cap procés de desposseïció massiva dels petits pagesos, sinó amb un augment significatiu del pes de la petita propietat —especialment la molt petita— i una pèrdua de la importància relativa de la gran propietat. El capital barceloní, si bé va continuar invertint en l'adquisició de terres fins al canvi de segle, posteriorment va tendir a recular, alhora que, en les noves condicions de producció posteriors a la crisi finisecular, la burgesia barcelonina deixava de tenir interès en l'explotació agrícola i, sobretot, en la seva gestió directa.

Un aspecte interessant de la monografia és el relleu que dona a les diferències intracomarcals. De fet, cal advertir primer que el llibre no es refereix a la totalitat de la comarca. De la trentena de municipis que la integren, es concentra en una tretzena, just els que es situen al darrer tram del Llobregat i a la línia de la costa. I, certament, és entre aquests que

TRIBÓ TRAVERIA, Gemma

La superació de la crisi agrària de finals del segle XIX al Baix Llobregat (1860-1930). Exportació a Europa, consolidació de la pagesia veïna i naixement de nous paisatges agraris.

Centre d'Estudis del Baix Llobregat, 2021, 407 pàgs.

observa diferències notables tant pel que fa a les condicions naturals i geogràfiques (tipus de sòl, vies de comunicació, disponibilitat hídrica, etc.) com a les estructures socials. Tribó opta per distingir tres àrees (la riba esquerra, la riba dreta i el delta), que són utilitzades sistemàticament com a criteri analític i d'agregació al llarg dels diferents capítols. Aquesta distinció també serveix per a situar l'abast d'altres treballs de referència, en particular el de Jaume Codina.

El treball està ple de moltes informacions de valor i, també, d'algunes perles insospitades. No puc estalviar-me de comentar-ne una que m'ha generat una gran curiositat perquè no soc conscient d'haver-ho vist mai fins ara, perquè em sembla rellevant i perquè és possible que la mateixa autora no en sigui conscient. Em refereixo a un curiós efecte d'agregació en calcular l'índex de Gini, que és l'indicador emprat habitualment per mesurar la desigualtat. La manera com l'autora exposa i calcula els índexs de desigualtat permet visualitzar clarament que el valor corresponent a un conjunt de municipis pot ser substancialment inferior al de cadascun dels índexs municipals calculats individualment. A la riba esquerra, per exemple, l'índex del conjunt és 0,3983, mentre que els índexs individuals dels cinc municipis que l'integren oscil·len sempre per damunt, entre 0,4012 i 0,6159. El mateix es repeteix en relació amb els altres agregats territorials. Segurament caldria una

major fonamentació matemàtica d'aquest efecte, però, si es confirma, afegeix un altre argument de crítica a aquest tipus d'indicador sintètic i, en qualsevol cas, ens alerta que la comparació entre poblacions de dimensió desigual pot tenir problemes importants.

La quantitat de detalls d'interès, com dèiem, és molt gran en un llibre que, a més, és notablement extens. En ell hi trobem explicacions sobre l'existència d'un barri de l'Hospitalet especialitzat en la venda de latrines, sobre l'arribada de jomalers valencians per treballar al regadiu, sobre termes que defineixen perfils socials específics (fruiteraire, capitana, bomba, etc.), sobre els artesans que varen adaptar les arades a les especificitats locals, sobre algunes trajectòries d'enriquiment des de baix que van propiciar les noves especialitzacions agràries, sobre la subordinació associada a algunes modalitats d'arrendament, sobre els «pactes de jardineria», sobre el paper de l'associacionisme agrari, etc. Tot plegat, integrat en una explicació coherent i sòlida sobre les tendències de transformació agrària i social i sobre els seus principals motors. És per això que la monografia publicada, malgrat haver estat elaborada tres dècades enrere, continua essent una referència important en la comprensió del canvi agrari a la Catalunya dels segles XIX i XX.

Enric Saguer ■